

T. S. Eliot'ın Paul Valéry'yi "Takdim"i

Çeviren Adem Can*

Özet

Bu yazı Paul Valéry'nin meşhur *The Art of Poetry* adlı eserinin İngilizce tercümesine T. S. Eliot'ın yazdığı takdim yazısıdır. Yazıda Valéry'nin poetik düşüncesi değerlendirilmiştir. Bu poetikanın kaynakları ve tekâmülü üzerinde durulmaktadır. Şairin şiiri ile şiir düşüncesi arasındaki ilgi belirlenir. Valéry'nin poetik düşünceye katkısı tenkit edilmekte ve saf şiire varan düşünce çözümlenmeye çalışılmaktadır. Modern şiir ve poetikanın kurucularından olan iki önemli ismin biri diğerini taktim ederken şiirin önemli meselelerine temas edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Valéry, Eliot, şiir sanatı, poetika, saf şiir.

"Introduction" of *The Art of Poteri*

Abstract

This article is Tomas S. Eliot's an introduction that related English translation of *The Art of Poetry* by Paul Valery. In article, Valery's poetic thoughts are evaluated. It is focused on the sources and evolution of poetics and determined interest between the poet's poem with the idea of poetry. Eliot criticizes the contribution of Valery's poetic thought and puzzle overs the idea up to pure poetry. While discussing Valery's poetic thought he contacts with important issues of the poetry in this introduction.

Keywords: Valéry, Eliot, poetry, poetic, pure poetry.

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzincan/Türkiye, ademcan@erzincan.edu.tr

Bir şairi şiir hakkında yazmaya iten sebeplerden gereklilik veya zorunluluktan kaynaklananları göz ardı etmemeliyiz. Genç bir şair kendisini şairler ve şiirler üzerine yazılar yazarken bulabilir; çünkü genç bir şair, eğer gazetecilikten de anlamıyorsa, diğer şairlerin şiirleri hakkında yazarak kendininkileri satmakla kazanacağından daha fazla kazanabilir. Eğer ileriki yıllarda başarının onu bu oylanmadan kurtaracağını umuyorsa nafile bekler. Başarılı olursa sadece bir sıkıntı gidecek diğeri gelecektir. Ortada bir ziyafet vardır: kadehini ya şiire ya da bazı seçkin yabancı misafirlerin sağlığına kaldıracaktır. Hatırası anılacak bir yüzyıl, ortaya çıkarılacak bir tablet ve bazı saygın şairlerin onurlandırılacak doğum günleri var: Bir Orta Çağ şairinin tütsülerle kutsanması veya ün kazanması gerekir. Desteklenmesi gereken genç, tanınmamış ve gelecek vaat eden bir şair var: Eğer saygın, kıdemli bir sanatkar onun takdimini yaparsa şairin kitap satışları artacak veya en azından eleştirmenler kendisine daha özenli davranacaklardır. Dünya konferansları ve kongreleri, Avrupalı veya yerel konferans ve kongreler sonsuz bir silsilede birbirini takip eder: Halkın şiir için veya şairlerin yazdığı herhangi bir şey için duyduğu susuzluk, şiirin kendisine duyulan susuzluğun aksine, doyumsuz görünür. Kısacası bir şairin şiir hakkında yazmasına ve konuşmasına sebep olan tahrik ve talepler ömrünün erken yaşlarında başlayıp sonuna kadar sürer.

Paul Valéry'nin hayatı da bu kurala bir istisna oluşturmaz. Aksine Valéry, itibarının getirdiği bir muafiyeti olmaksızın sözlerimin en açık kanıtını sağlar. Bir yerde, bir baskı veya dürtünün etkisi altında olmadan asla nesir yazmadığını söylemişti. Bu tabi ki bir mübalağa; ancak hiçbir şair kötü talihin bundan daha fazla kurbanı olmamıştır, aslında biz onun en önemli nesirlerinden bazılarını bu talihe borçluyuz ve böyle olmasaydı tuhaf bir şekilde büyüleyici olan bu zihin hakkında bildiklerimizin çoğundan mahrum olurduk. Onun hayatta, üzerindeki ihtiyaç baskısından tamamen kurtulmadan şöhretin ısrarına yenik düşmüş gibi bir hâli vardı. Sonraki yıllarında, College de France'da profesör olarak maddi sıkıntı çekme ihtimalinden kurtuldu. Şöhretinin somut temelini oluşturan şiirlerinin yazılmasından çok sonra, orada halka Art of Poetry üzerine dersler vererek geçimini sağladı. Açılış dersi -hiç şüphem yok ki- geniş ve zarif bir seyirci kitlesini kendisine çekti; fakat konunun inceliği ve ifade tarzının belirsizliği sebebiyle seyirciler dersi takip etmekte zorlanabiliyorlardı. Valéry'ninki gibi bir hayatın ironisi ancak geriye bakıldığında tam olarak anlaşılır.

Ancak Valéry'nin çoğu kritik yazısının ve *poétique*'sının bazı özelliklerinin baştan savma bir anlam taşıdığı düşünülmemelidir. Açıkçası o şiir üzerine yazmaktan hoşlanır, hatta daha çok şiirin yazılma süreci hakkında yazar, bunların da çoğu kendi şiirlerini yazma sürecidir. Eğer onun şiirlerinin en iyisi şaheserler arasındaysa eleştirel yazılarının en iyisi de Fransız edebiyatının en dikkate değer örnekleri arasındadır.

Eleştiri yazıları çoğunlukla özel durumlara cevap olan yazar, bu yazılar toplanıp beraber basıldığında bir yanlış anlamaya maruz kalır. Bu yanlış anlamaya karşı müstakbel okuyucu önceden uyarılmalıdır. Derleme yazıların bir cildini okurken, özellikle de onlara ilk kez ulaştığımızda, hepimizde böyle eserlerde pek bulunmayan bir bütünlük bekleme eğilimi olur. Mevcut baskıdaki yazıların bazılarının arasına yıllar girmiştir ve Fransızca metinler konularına göre değil kronolojik olarak derlemelerde neşredilmişlerdir. Valéry poétique'sının tilmizi başlangıçta tam bir tutarlılık beklentisi içinde olabilir, fakat onu bulamadığı zaman bundan şikâyet etmeye ve ezberden okumalarla alay etmeye meyledebilir. Şöyle veya böyle, Valéry'nin yazdıkları arasında, herhangi bir mazeret veya açıklama olmaksızın neredeyse kelimesi kelimesine tekrarlanmış pasajlara rastlayacaksınız. Kendi hesabıma buna itiraz etmem, ben eleştirel yazıları daha sonraki bir tarihte yapay bir bütünlük içinde yeniden şekillendirilmiş hâlleriyle değil, orijinal şekilleriyle okumayı yeğlerim. Aslında ben bir insanın yazılarındaki tekrar ve tezatları onun düşüncesinin gelişimine dair değerli ipuçları olarak görüyorum. Bizzat kendim geçmişte farklı çevrelerde ele aldığım bazı konularda yazmak durumunda kaldığımda, bugünkü düşüncelerimi kâğıda dökene kadar yirmi otuz yıl önceki düşüncelerimi aklımdan çıkarırım. Sonra hafızamı tazelemek isterim. Çünkü eğer bir tezat varsa bu fikirlerim değişmiş demektir, eğer bir tekrar varsa bu da hâlâ aynı fikirde olduğuma bir kanıt oluşturur. Bilinçsiz yapılan tekrar kişinin en kesin yargılarını veya en sabit görüşlerini açığa vurabilir.

Valéry'ye ait yazıların genel özellikleri üzerinde durmaktan hoşlanıyorum. Fakat konuyu daima durumun belirlediğini veya sonuçların, konu dayatmayla seçilse bile, önemsiz olduğunu iddia etmek istemiyorum. Esasen konuların onun kendi seçimi olduğu gayet belliydi; durum, sadece bir düşünce silsilesini harekete geçirmek için gerekli uyarıcıydı. Konu vasat olduğu veya durum hoş olmadığı zaman bile Valéry onu kendi hesabına kullanmak ve hâkim düşünce konularından birine yönlendirmek için yeteri kadar becerikliydi.

Valéry'nin poetik düşüncesinin yönünü şüphesiz Edgar Poe'nun bir makalesi tayin etmiştir, ama Poe için sadece birçokları arasından, mesela yetenek gösterisi olabilir, bir edebî çalışmanın konusu olan şey, Valéry için neredeyse saplantı derecesinde bir zihin meşguliyeti olmuştur. Valéry'nin *art poétique*'i Horace'tan günümüze kadar olan bilimsel çalışma, makale veya diğer şairlerin -tek istisnası Poe- dağınık özdeyişlerinden farklı amaçlar güttü ve farklı sonlara yöneldi. Tecrübenin meyvesi olan pratik kurallar dışında, şairlerin şiir hakkındaki en iyi yazılarının çoğu yeni tarzları veya şiirin malzemesine yönelik yeni tutumları savunmak için yazılmıştır. Dryden'in makaleleri, Wordsworth'un ve (kısmen) Coleridge'nin *Biographia Literadria*'sının ön sözleri böyle yazılar arasındadır. Hitabetle ilgili ve tartışmalı eleştirisinin yanı sıra adli olan da vardır: Samuel Johnson, *Lives of the Poet* adlı eserinde mahkemesinde yargılayacağı kişileri kendisi

seçmeyen bir yargıç rolünde görünür. Diğer şairler mevcut fikirlerin veya geleneksel yargının gözden geçirilmesinde eleştiri yazmak, haksız şekilde göz ardı edilmiş bazı şairleri gün ışığına çıkarmak ve itibarı zedelenen bazı şairleri eski şöhretlerine kavuşturmak için harekete geçirilir. Genellikle bir şairin eleştirmen olarak en etkili olduğu zaman, kendi şiiri üzerinde tesiri olan veya kendisine karşı bir yakınlık hissettiği şairler hakkında yazdığı zamandır. Diğer taraftan, bir şair, eserleri kendi yazdığından veya yazmak istediğinden tamamen farklı olduğu için hayranlık duyduğu ve sevdiği bazı şairlere sıra dışı bir anlayışla bakabilir. Zamanımızda Ezra Pound şairin bu fonksiyonlarından birkaçını eleştirmen olarak bir araya getirdi: Genç yazarların eğitimi; geçmişte birkaç dilde yazmış olan unutulmuş, önemsenmemiş veya tanınmamış şairleri göz önüne alarak kamu zevkinin eğitimi ve eserleri kamu zevkinin onayıyla karşılanan çağdaş ve daha genç yazarların reklamu.

Valéry'nin *poétique*'sı yukarıdaki sınıflandırmaların hiçbirine uymaz. Onun erken dönem şiiri üzerine değerlendirmeleri -örneğin bu baskıdaki etkileyici "Concerning *Adonis*"- gerçekten çok azdır. Ara sıra yazdığı önsözlerde yaşayan şairlerle ilgili yaptığı değerlendirmeler konudan ayrıldığı zaman çok ilginçtir. O didaktik değildir ve bu nedenle Horace, Boileau veya Pound ile çok az ortak yönü vardır. Bu yazılarda şairler için değerli tavsiyeler vardır, ama onun öncelikli amacı gençlere rehberlik etmek, yeni bir şiir ekolü iddialarını güçlendirmek veya eski şiiri yorumlayıp değerini yükseltmek değildir. Okurlara da değerli tavsiyeleri vardır ama Valéry aslında okurlarına herhangi bir şey öğretmekle ilgilenmez. O sürekli çözülmez bir bulmacayı çözmekle uğraşır. Bu bulmaca şiirin nasıl yazıldığıyla ilgilidir ve üzerinde çalıştığı malzeme kendi şiiridir. Sonunda sorulan soru basittir: *La Jeune Parque* (veya *Le Cimetiere marin*)'yi nasıl yazdım? Onun uğraştığı sorular, daha önceki bir nesilden hiçbir şairin ortaya atmadığı, şu anki bilinçli yüzyılımıza ait sorulardır. Bu Valéry'nin düşüncelerini belgesel olarak tek olması sebebiyle değerli kılar. Şüphesiz genç bir şair için dikkate alabileceği küçük yorumlar, okur için de şiirin doğasını anlamasına yardımcı olabilecek yorumlar var. Eğer yanılmıyorsam, genç şair için tehlikeli, okurlar için de kafa karıştırıcı fikirler de var. Valéry'nin merkezdeki ilgisini tanımlamaya girişmeden önce iki türün küçük yorumlarının birkaç örneğini vermek uygun olacaktır.

Valéry'nin poetikasında, bir şiirin yazılmasında, kendisinin *le reve* dediği şeyin -genellikle ilham olarak bilinir- etkilediği küçük bölüm üzerindeki ve onun arkasından gelen kasıtlı, bilinçli ve zorlu emeğin süreci üzerindeki ısrar; genç bir şair için en faydalı hatırlatıcıdır. Bu, ilham kelimesini kullanırken şairin bir şiiri oluşturmada üstlendiği rolü, bilinçli veya bilinçsizce, sorumsuz ve medyumca gösterme eğiliminde olan romantik tavrı doğrular. Ne zaman orijinal bir değere sahip görünen, ancak bitmemiş bir hâlde ortaya çıkarılmış veya belki de güzel bir şiirin malzemesini oluşturabilecek bir şeyin sadece bir tür işareti olan bir şiirle

karşılaştık (Bu, yazma eserleri okurken bende sık sık olur.) şairin "ilham"ına aşırı bir güvenle bağlı olduğundan şüphe duyarız. Başka bir deyişle kullanılması gereken cevheri eritip işlemekten kaçındığını düşünürüz. Diğer taraftan, olduğu gibi alınıp mantıksızca uygulanan herhangi bir tavsiye yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Bu yüzden, şairin şiirini yeteneklerine yakın bir mükemmeliyette yazabilmesi için hiçbir işini çok zahmetli ve harcadığı zamanı da çok uzun olarak görmemesi ve nerede duracağıyla ilgili yeterli özeleştirici yeteneğine sahip olması gerektiğini belirtmek daha iyi olur. Balzac'ın *Le Chef-d'oeuvre inconnu*'sundaki tabloda olduğu gibi, belli bir noktanın ötesinde yazarın yaptığı her değişiklik daha kötüsünü ortaya çıkaracaktır. Kısa bir şiir veya uzun bir şiirin bir parçası ilk seferde son şekliyle ortaya çıkabilir ya da bir düzine taslağın baştanbaşa değiştirilmesi gerekebilir. Tecrübelerimden edindiğime göre, sonuç başarılı olduğunda, şair hariç hiç kimse herhangi bir değişiklik geçirmemiş bölümleri ve tekrar tekrar yazılan bölümleri birbirinden ayırt edemiyor. Sanırım Valéry'nin, bir şiir asla sona ermez derken neyi kastettiğini anlıyorum; en azından onun bu yöndeki sözlerinin benim için bir anlamı var. Bana göre bir şiirin bitmiş olması veya ona bir daha dokunmayacak olmam, tüm birikimimi kullandığım ve o şiirin artık yapabileceğimin en iyisi olduğu anlamına gelir. Kötü bir şiir olabilir ama yapabileceğim hiçbir değişiklik onu daha iyi bir şiir yapmayacaktır. Ancak güzel bir şiir olsa bile, eğer iyi bir şair olsaydım onu daha iyi bir şiir -aynı şiir fakat daha iyisi- yazabilirdim diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Valéry'nin temel "zekâ işi" (Dante Rossetti'nin deyimi değil midir?) üzerine yaptığı vurgunun neticesi belki de onun zor ve karmaşık kafiyeli kıta şekilleri alıştırmalarının şair için ne kadar değerli olduğu konusundaki ısrarıdır. Daha önce hiçbir şair şekiller üzerinde çalışmanın faydasının, kişinin kendisine sınırlamalar getirerek sağladığı avantajın bu kadar farkında değildi. Böyle alıştırmalar tabii ki söyleyecek bir şeyi olmayan insanlara bir fayda sağlamaz ama onlara bu şekilleri iyi kullanan şairlerin eserlerini anlamada yardımcı olabilir, gerçek bir şaire ise ancak şekil ve içeriği uzlaştıracak yolu öğretebilir. Sadece sone, sestina veya villanelle alıştırmaları yaparak bu şekillerin her birinde ne tür içeriklerin ifade edilemeyeceğini görürüz. Bu uygunluk hissini yaratacak ve "serbest nazım"ı teşebbüs edecek niteliğe sahip tek kişi şairdir. Hiç kimse serbest nazımın kendisine diğer nazımlardan daha fazla serbestlik sağlamadığını keşfedene kadar "serbest nazım" yazmamalıdır, en azından yayına teklif etmemelidir.

Valéry'nin, şiir eğitimine bir başka önemli katkısı, *yapı* üzerindeki vurgusudur. Bir şiir uygun mısraların sıralanmasından oluşabilmesine rağmen yine de inşa edilmelidir. Diğerleri gibi, bu kural da fazla katı uygulanabilir ve bizi on sekizinci yüzyılın bazı eleştirmenlerinininki kadar dramatik bir saçmalığa götürür. Fitz Gerald'ın *Rubáiyát*'ı sadece birkaç dörtlüğün izlenimlerinin özetini değil, tam bir intibai meydana getirdiği için bütün faziletlerden yoksun sayılmamalı-

dır. Fakat sanırım *The Deserted Village*'ın *Ellegly Written in a Country Churchyard*'da kaçırduğumuz bir mükemmelliğe yaklaşması konusunda bizi doğrular.

Yapı konusunda Valéry'nin mukayesesi mimarlıktır. Başka bir yerde, bugün hâlâ görebileceğimiz gibi, şiiri dansa benzetir. Bir sembolist görüş olan şiirin müziğe benzerliğini hep savunmuştur. Walter Pater'in ünlü sözü bizi yanlış yönlendirmediği bu benzerlikler arasında tezat yoktur. Zira müziğin kendisi ulaşılmaz bir zamansızlığa karşı mücadele olarak tasavvur edildiğinden, diğer sanatların süre özlemi çektiği düşünülüyorsa, müziğin de resim ve heykelticilikteki durgunluğun özlemini çektiği düşünülebilir. Müzikte hiçbir teknik eğitime sahip olmayan biri olarak konuşuyorum ama iyi bildiğim bir müzik parçasından daha çok zevk aldığımı ve onu daha iyi anladığımı keşfettim, çünkü performans boyunca herhangi bir anda önceki kısımları aklımda tutuyor ve gelecek kısımları biliyorum. Büyük bir senfoninin tamamını aynı anda zihnimde tutabilmek beni mutlu eder. Aynı şey kesinlikle büyük bir trajedi için de geçerli, ne kadar iyi bilirsek, performans sırasında önceki ve sonrayı o kadar eksiksiz bir şekilde zihnimizde tutarız ve deneyimimiz daha etkileyici olur. Sadece polisiye bir gerilim filminde veya bir tür komedi ve farsta "beklenmedik olan" eğlencemize bir katkı sağlar, hatta onun gerekli ögesi olur.

Valéry'nin zor eser, ölçülü ve birimli form ile yapı üzerindeki ısrarını düşünüyorum. Ancak Valéry'nin teori ve pratiği onu bana tehlikeli gibi görünen bir yönde yanıltıyor. Bu yön onun şiir ve nesir arasındaki keskin ayrımıyla gösteriliyor hatta dayatılıyor. Bu ayrımı oldukça düz ve ikna edici bir benzetmeyle destekliyor:

Şiir: Nesir: Dans: Yürüme (veya Koşma)

Valéry nesrin *araç* olduğunu iddia eder. Onun amacı bir anlamı aktarmak, bilgi vermek, bir gerçeğe inandırmak, harekete yöneltmektir. Mesaj alınır alınmaz iletişimde kullanılan araçları bir kenara bırakırız. Bu yüzden yürümek ve koşmakta olduğu gibi amacımız bir yere varmaktır. Hareketimizin tek kıymeti kendi kendimize koyduğumuz bazı hedeflere ulaşmış olmaktır. Ancak dansın gayesi bizzat danstır. Aynı şiirinki gibi, şiir kendisi içindir. Bir şiirden danstan hoşlandığımız şekilde hoşlanırsınız. Kelimelere gelince, onları konuşmak için yaptığımız gibi incelemek yerine seyredersiniz. Bu az önce ifade ettiğim gibi ikna edicidir, daha doğrusu boş bir çakmağın karanlıktaki kıvılcımı gibi ortalığı aydınlatır. Eğer çakmakta gaz yoksa anlık ışık geride öncekinden daha derin bir karanlık hissi bırakır. Dansın bazen bir amaca yönelik olduğunu söylemek kelime oyunu gibi gelebilir. (Savaş dansının amacı sanırım dansçıların uyuyan kavgacılık duygularını uyanıdırırmaktır.) Dans her zaman ritmik hareketlerdeki saf bir eğlence olsa bile, bu benzetme yanıltıcı olabilir. Sanırım Valéry'nin nesre atfettiği araç değerine sahip olan pek çok şiir olacak ve pek çok nesir bize Valéry'nin yalnızca şiirin bölge-

sinde tuttuğu türden bir zevki yaşatacaktır. Ve o türden bir zevk veren nesrin şiir olduğu iddia edilirse, o zaman şiir ve nesir arasındaki ayrımın tamamen yok edildiğini söyleyebilirim, çünkü okurun arzusuna göre şiir nesir, nesir de şiir olarak okunabilecektir.

Ben henüz şiirle nesir arasındaki farkın kapsamlı, nihai ve tatmin edici bir izahına rastlamadım. Nesirle nazım ve nazımla şiir arasında ayrım yapabiliriz. Fakat ara terim olan "nazım" yok edildiğinde nesirle şiir arasında herhangi bir ayrım olacağına inanmıyorum.

Ancak bana tehlikeli gelen şey şiir ve düzyazı arasındaki bazı önemli farkları bulma girişimi değildir, şiir ve düzyazıda kullanılan kelime ve deyimlerin farklılığını onaylama eğilimidir ki bu eğilim daha çok şiirin ve düzyazının tarifinde tercih edilir. Valéry tarafından düzyazının kısıtlamalarından kurtarılan kelimeler ayrı bir dil oluşturmaya meyilli olurlar. Ama şiirin deyimleri, kelimeleri ve sözdizimi düzyazınınkinden ne kadar uzaklaşırsa, o kadar daha yapay bir şiir dili oluşacaktır. Konuşma dili -kaba halk konuşması- değişikliklere maruz kalırken, yazı dili sabit kalırsa sonunda güncel konuşma dilinden oluşturulan yeni bir yazı diliyle değiştirilmelidir. Şu an nesrin dili genel manada konuşmanınkinden şiir dilinden daha yakındır. Bu sebeple, eğer şiir düzyazınınkinden farklı olan deyimleri, kelimeleri ve sözdizimini kendine mal ediyorsa, sonunda yaşayan hisleri ve düşünceleri aktaramayacak kadar yapay olabilir. En az eğitimininkinden en kültürlününkinden her seviyedeki dil nesilden nesle değişir ve bir şairin dil *normu*, çağdaş konuşma usulüdür. Bana öyle geliyor ki, Valéry şiiri müziğe benzetmede konuşma diliyle ilişkisi üzerine ısrarında başarısız olmuştur. Şair konuştuğu ve dinlediği dili geliştirebilir, aslında geliştirmeye çalışmak onun görevidir de. Bir oyundaki karakterler gerçek hayattaki orijinallerinden çok daha ileri bir dil ustalığına sahip olabilirler, olmalılar. Fakat eğer istediğimiz kadar iyi konuşuyorsak, ne şiir ne de tiyatro bizi konuşmamız gereken dilin bu olduğuna ikna etmesi gerektiğini yok sayabilir. Belki Valéry'nin Mallarme'nin başarısına bu kadar önem atfederken, hiçbir yerde (bildiğim kadarıyla) Laforgue and Corbiere'nın keşiflerine herhangi bir minnet duymaması da önemlidir.

Şairlerin dikkate alması gereken Valéry'nin bu yorumları, okurların şiiri doğrudan anlamasına olmasa da, şairin ne tür bir hazırlık sürecine ihtiyaç duyduğunu ve onun üstlendiği işin doğasını anlamasına yardım edeceği için onlar tarafından da kâr olarak düşünülebilir. Özellikle bir şiir okuru –ve şiir eleştirmeni- için vurgulanması gereken husus onun şu fikirdeki ısrarıdır: Eğer şiirin bir görevi olacaksa bu her şeyden önce zevk vermek olmalıdır. Şiir olarak zevk vermeli ve başka hiçbir sebep için var olmamalıdır. Yazılan, söylenen ve öğretilenin ekserisi felsefe, tarih, biyografi, sosyoloji ve psikolojidir. Valéry şairin mahremiyetini anonimlik derecesinde savunur ve şair tarafından yazılıp bir kenara bırakıldığında da şiirin hürriyetini savunur. Bu aşamada şairin şiirini yorumu gerekmez. Mesele

şiiirin anlamıdır, mademki şiir yazıldı şairin hangi anlamı kastettiği ve yazılan şeylerin ne anlama geldiği soruları artık gereksizdir.

Bununla birlikte, daha Valéry'nin art poétique'ini diğerlerinden ayıran karakteristik özellikleri ihtiva eden asıl probleme gelmedim. Onun amacı şiir yazmayı öğretmek veya onu anlamayı geliştirmek değildir. Onun amacı öncelikle bizzat kendi şiirini anlamayı kolaylaştırmak da değildir. Gerçi onun şiirde gösterdiği şeyin çoğunun yalnızca kendi şiirine uygulanabilir olduğu anlayış sahibi bir okurun çok kısa bir süre sonra dikkatini çeker. Sanırım (bahsi geçen probleme) en iyi yaklaşım bu baskıda yer alan "On Literary Technique" adını taşıyan çok erken dönemden kalma küçük bir makaleyle olacaktır. Tarih 1889'dur ama bu erken dönem inancı sonraki gelişiminin ipucunu verir. Onun anlattığı şey, şiir için olduğu kadar şair için de yeni bir tarzdan azı değildir. Satanistler, züppeler ve *poete maudit* gözden düştü. On dokuzuncu yüzyılın sonlanmasından on bir yıl önce Valéry kendisini yirminci yüzyılın temsilcisi yapacak olan rolü inşa eder:

"...tam olarak yeni ve modern bir şair anlayışı... Artık o bütün bir şiiri hummalı bir gecede yazan pejmürde çılgın değil, hoş bir hayalperest'in hizmetindeki iyi bir bilim adamı, âdeta bir hesap uzmanıdır. Onun en uzun şiirleri en fazla yüz mısradan oluşur... Talihli anlarında Serbest Çağrışım ilhamının ona fısıldadığı her şeyi kâğıdına dökmemeye dikkat edecektir. Aksine onun hayal ettiği, hissettiği, düşlediği ve planladığı her şey, *forma* uydurulmak için bir elekten geçirilecek, tartılacak, biçilecek ve uzunlukta kaybettiği gücü elde etmek için mümkün olduğu kadar yoğunlaştırılacak: Mesela bir sone on dört dizeye düşürülerek, besleyici, konsantre edilmiş ve damıtılmış meyve suyu gibi gerçek bir öze sahip olacak ve nihai ve baskın etkiyle oluşturulacak."

Valéry'nin bu ateşli sözleri yazdığına çok genç olduğunu unutmamamız gerekir. Ancak bunu hesaba kattığımızda, esasen bunun hayatı boyunca önemli ölçüde bağlı kaldığı bakış açısı olduğu gerçeğiyle daha da çarpılıyoruz. Örneğin "hayalperestlik" ve "hesapçılık"ın ortaklığı baki kalmıştır. Poe'ye sadakati (en fazla yüz mısra) sonuna kadar sürdürdü. Fakat benim alıntı yaptığım parçadaki en etkileyici şey, Valéry'nin Şiir Düşüncesi'nin arkasındaki bir başka fikri, belki de onu yöneten fikri, Şair Düşüncesi'ni açığa çıkarmasıdır. Onun ileri sürdüğü şiir fikri şair fikrinden gelir ve farklı bir yol değildir. İşte bu şair fikri sadece yetişkin Valéry'nin değil, gelecek çağın ideallerinin ve idollerinin bir kehaneti gibiydi. Bu taraftan bakıldığında, "iyi bilim adamı" pejmürde çılgına bir antitez olmaktan ziyade bir alternatiftir. Aynı aktör için farklı bir maske. Şüphesiz, Poe iki rolü birleştirmiştir; matematikçi filozof ve büyük yazar, fakat Valéry onu sadece iyi bir bilim adamı gibi görmüştür. Evet, Valéry bu düşüncesini Des Esseintes ve Dorian Gray döneminde yazmıştır. Yetişkin Valéry 1889'un aynı manifestosunda yaptığı gibi "en nadir zevkleri araştırma hastalığı"ni övmeyecek, kapasitesini haddinden fazla çalıştırmayacaktır (Bu yaşın sanatına aşığız... aşırı coşkun, aşırı

gerilimli, aşırı müzikal vs.). Önemli olan böyle sözler değil, önemli olan böyle bir olgunun "besleyici", (*osmazôme*) böyle bir filin de "damıtmak" (*cohober*) olarak tanıtılmasıdır. 1889 yılındaki genç Valéry, 1917'den (*La Jeune Parque*'nın basımı) 1945'teki ölümüne kadar geçirdiği yıllar boyunca böyle seçkin bir başarıyla oynayacağı role kendisini çoktan hazırlamıştı.

Valéry aslında yaşına bağlı olarak, yeni bir şair fikri kadar yeni olmayan bir şiir fikri icat etti. Fildişi kulesi bir laboratuvar -tenha bir laboratuvar- gibi kuruldu. Çünkü Valéry şiir yazımında "ekip işini" savunma yoluna asla gitmedi. Şair, matematiksel fizikçi veya biyolog veya kimyagerle karşılaştırılabilir. O bilim adamı rolünü Sherlock Holmes kadar titizlikle yapar. Halkın dikkatini çeken özelliği de budur. Bizim şair algımız; resimleri reklamlarda çıkan, ciddi, gözlüklü, beyaz ceketli, ilaçlara katılan bazı etkenleri etkileyici bir isimle test eden adama benzer.

Yukarıda konuştuğum şey, Valéry'nin poetikasının temel yönü olarak adlandırabileceğim şeydir. İkinci yönü ise poetikasının kendi şiiriyle ilgisidir. Şiir yazmaya dair söylediği her şey kesinlikle onun şiirine istinaden okunmalıdır. Sanırım hiç kimse Valéry'nin en önemli şiirlerini okuyana kadar bu yazıları tam olarak anlaşılır bulmayacaktır. Ben onun yazılarını bir ölçüde kendi şiiri için bir tür savunma ve aklama olarak görüyorum. Kendilerine has şiir türü olduklarının, oldukça öz ve az olduklarının bir haklı çıkarması. Ve bu yazılar bana kısmen yazmadığı şiirlerin bir tür vekili gibi görünür. Bu yazıları özellikle bir açıdan Poe'nin "Philosophy of Composition"undan çok daha farklı ve daha gerçek buluyorum. Poe'nin ünlü makalesinin *The Raven*'in nasıl yazıldığıyla ilgili bir izahat olduğuna hiç inanmadım, eğer *The Raven* bu kadar çok düşünülerek yazılıysaydı, başka bir yerde de ifade ettiğim gibi, şimdi olduğundan daha iyi olurdu. Ama çok erken yıllardan beri, Poe için ustaca bir egzersiz olan şey Valéry için son derece ciddi bir şeydi. Bu yüzden, Valéry'nin eleştirel zekâsının başlangıçtan beri çok aktif olduğuna ve onun *La Jeune Parque* veya *Le Cimetiere marin*'i oluşturmadan önce nasıl derin düşündüğüne inanılır. Bu da bana göre onun bu şiirleri oluştururken yazdığı notlara Poe'ninkilere hiçbir şekilde atfedemeyeceğim bir değer katar. Valéry'nin teorisi ve pratiğinin birbirine ne kadar sadık olduğu hissedilir. Pratiği teorisinin ne kadar uygulamasıdır, teorisi pratiğinin ne kadar hesabıdır bu bilinmez. Onun yazılarına daimi bir cazibe katan şey bu ikilinin birlikteliğidir.

Valéry'ye ait bir şiirin doğma, gelişme ve tamamlanma hesabı diğer şairlerin ret ve kabulü etrafında başarısız olabilir. Valéry'nin bir tecrübesinin bazen benimkinden biriyle benzerliğe sahip olduğunu hissettiğim anlar vardır: benim tanıdığım ve onun beni ilk kez tam olarak bilinçlendirdiği bazı süreçleri kaydettiği anlar. Herhangi iki şairin zihinsel süreçleri arasında noktası noktasına benzerlik olması eşyanın tabiatına aykırıdır. Ne kadar şair varsa o kadar da şiirin oluşum yolu vardır, ayrıca bence süreç aynı şair için bile şiirden şiire değişebilir. Her şiirin kendi embriyolojik modeli vardır ve yalnızca bir Valéry şiiri gebelik boyunca

ünlü bir tıp uzmanı tarafından hazırlanır. Sanırım bazen Valéry laboratuvar ve klinik metaforlarıyla çok uzaklara sürüklenmeye razı geldi, aşağıda şiir yazımı için yaptığı hazırlıklarla ilgili genel ifadedeki gibi:

“Muhtevanın derin bir incelemesini yapmadan önce her soruyla dili inceleirim. Genellikle elini sterilize eden ve operasyon yapılacak bölgeyi temizleyen bir cerrah gibi hareket ederim. Bu sözün durumunu temizlemek diye ifade ettiğim şeydir. Sözleri ve konuşma biçimlerini bir cerrahın elleri ve aletlerine benzeten bu ifadeyi bağışlayınız.”

Bu parçayı çok muğlak buluyorum. Fakat bu metaforun gizliliğinin altında kendi deneyimlerimden bilemediğim bir gerçek yatıyor olabilir. Bu beni “sözün durumunu temizleme”nin Sade İngilizce’de saçmalık olduğu konusunda şüpheye düşürdü.

Sona bıraktığım sorular şunlardır: Valéry’nin yazıları niçin okunmaya değerdir ve onları okumaktan beklentimiz nedir? Eğer yazılar kullanışlı olduğu kabul edilen mevcut bir kategoriye yerleştirilirse bu soruları cevaplamak daha kolay olacaktır. Şiirin nasıl yazıldığı ve nasıl okunduğunu öğrenme umuduyla Valéry’nin art poétique’sine (şiir sanatı) yönelmem. Valéry’nin şiiri üzerine tuttuğu ışık için de ona yönelmem. Şunu söylememiz kesinlikle doğru olur: nesirler şiire ışık tutuyorsa, şiir de nesir üzerine ışık tutar. Biz bu yazıları okuyoruz ve insanlar da okumaya devam edecekler. Çünkü Valéry’yi tek başına ilginç, gizemli ve rahatsız edici bir yazar ve hayatında ve işinde şairlik rolünün bir kavrayışını mitolojik bir statü edinecek kadar fazlasıyla fark eden bir şair olarak düşünürüz. Onun yazılarını okuruz, çünkü kendisinin de söylediği gibi “Hiçbir teori yoktur ki bazı biyografilerin, çok dikkatli hazırlanmış, bir parçası olmasın.” Valéry’nin yazılarının onun şiirlerinin bir parçası olduğunu da söyleyebiliriz. Onları kendileri için okuruz, eğitilmiş bir dansçı gibi hareket eden ve dilin tüm kaynaklarına sahip olan düşüncenin inceliklerini takip etmedeki zevk için okuruz, feux follets (yangın demetleri)’e dönüştüklerindeki ani aydınlanmanın keyfi için okuruz, zihin yorulmadan ince logodaedal ağını örmeye devam ettiği için anlaşılması yakalama noktasında görünen aktivitenin heyecanı için okuruz.

Valéry’nin düşüncesinde ve işinde merak uyandıran bir paradoks var. O kendini okura sadece felsefi tahrikin labirentlerinin yorulmaz kâşifi olarak değil, Leonardo da Vinci koruması altında metodun problemleriyle cezbedilmiş bilimsel mizacın adamı; gezen ve dinlenmeyen bir akıl, bilimin amatör bir meraklısı fakat kendi icat ettiği şiir biliminde bir uzman olarak sunar.

Ancak onun yazılarının başlıklarını incelediğimiz zaman kitap kurdu gibi okumanın veya Coleridge ve Goethe’nin değişik ilgilerinin kanıtına rastlanmayan oldukça sınırlı konu başlıkları buluruz. O sürekli aynı çözümsüz problemler etrafında dolaşır. Gizeminin bir nesnesi de kendisidir. Bize gözünü göle dikmiş

Narsis'i hatırlatır, Narsis'in çekiciliği ve gizemini, mistik bekârın yalnızlık ve çekingenliğini andırır.

Valéry'nin poetikasında şikâyet etmeye teşebbüs ettiğim şey, bizi *ciddiyet* kriterinden yoksun bırakmasıdır. O süreçle, şiirin nasıl yazıldığı problemiyle derinden ilgilenir, fakat okura şiirin sadece bir deneyim değil, ciddi bir tecrübe olduğu hissini sarsıntısını vermek için hayatın geri kalanıyla nasıl ilişkilendireceği meselesiyle ilgilenmez. Ve burada "tecrübe" kavramıyla yalnızca kendi içinde değerli olan izole edilebilir bir olayı ve bu olayın başka şeylerle ilişkisini kastetmiyorum; fakat içine girdiği ve okurda gelişen kişi bilgisindeki diğer tecrübelerin yekûnuyla eriyip kaynaştığı bazı şeyleri kastediyorum. Ciddiyet kavramını basitçe şiirin yapıldığı şeyin dışında kalan malzemelerin değeri olarak gördüğüm şekilde bir yanlış izlenim vermemek için onu bu şekilde açıkladım. Bu, bir şeyi gerçekliğin başka çeşit süreçleri içinde tanımlamak olacaktır. Bir şiirin malzemesi yalnız şiir inşa edildikten sonraki malzemedir. Ele alınan konu ne kadar ciddiyetsiz olursa olsun, şair ciddiyetten ne kadar uzak durursa dursun, şairin niyetinin *ciddiyet* seviyesi ne kadar düşük olursa olsun yazılmamış bir şiir üzerinde asla anlayamayız. Fakat Valéry'nin poetikalarında yokluğunu fark ettiğim şeyden bahsederken onun en iyi şiirlerinin ciddiyetini sorgulamıyorum. Eğer Valéry'nin şiirlerinin bazıları çok ciddi olmasaydı -eğer bunların en az ikisi muhtemelen Fransız dili kadar uzun yaşayacak olmasaydı- bu şiirlerin oluşturulma sürecini incelemek onun ilgisini çekmezdi, bu incelemelerin sonuçlarını incelemek de bizim için zevkli olmazdı.

